

Surveying the Role of Post-Literacy Educations in Improving the Knowledge Level among the Rural Neo – Literate Adult Girls and Women

Naser Seraj Khorrami, Alireza Shirin Sahraiee

¹Assistant Professor of Psychology and Educational Sciences Faculty in Islamic Azad University of Dezful Branch

²M.A in Educational Sciences and Expert of Educational Literacy Office of Dezful

بررسی نقش آموزش‌های پس از سواد در ارتقای سطح آگاهی‌های زنان و دختران نو سواد بزرگسال روستایی

ناصر سراج خرمی، علیرضا شیرین صحرای

استادیار گروه روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دزفول
کارشناس ارشد علوم تربیتی و کارشناس آموزش نهضت سواد آموزی دزفول

Abstract

This research was conducted to study the role of post – literacy educations in improving the applied and general knowledge Level of the rural adult girls and women. 600 individuals were selected from two trained and untrained groups through the systematically sampling in the statistical universe. The research method was causal – comparative, and the research tool was a 49- multi choices questionnaire at the determined complementary level. T- Test was used for the independent groups in order to compare the average scores of the two groups of the testers. Tav Kendal and Karen Bach alpha coefficient were respectively applied for the validity and reliability of the research tools. The questions related to the hypotheses 3&5 were significant at level 0.01 and the questions related to other hypotheses were meaningful at level 0.05. The whole reliability of the questionnaire was 88%. The results shows that there is a significant difference between the learners who were instructed in post - Literacy educations and learners who were not instructed on the factors such as health, preventing the diseases, child training, ideological and religious problems.

Keywords: Permanent Education, Post - Literacy Trained, Basic Life Skills, Applied and General Information

چکیده

این پژوهش به منظور بررسی نقش آموزش‌های پس از سواد در ارتقای سطح آگاهی‌های عمومی و کاربردی دختران و زنان بزرگسال روستایی انجام شده است. تعداد ۶۰۰ نفر از دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده با روش نمونه‌گیری منظم، از جامعه آماری انتخاب شده‌اند. روش تحقیق از نوع علی – مقایسه‌ای است و ابزار پژوهش یک پرسشنامه ۴۹ سؤالی چند گزینه‌ای در حد دوره‌ی تکمیلی تعیین شده است. از آزمون t برای گروه‌های مستقل به منظور مقایسه‌ی میانگین نمرات آزمون شوندگان دو گروه استفاده گردید. برای روایی و پایایی ابزار پژوهش، به ترتیب تاو کندال و ضریب آلفای کرانباخ مورد استفاده قرار گرفت که سؤالات مربوط به فرضیه‌ی ۳ و ۵ در سطح ۰/۰۱ و سؤالات مربوط به دیگر فرضیه‌ها در سطح ۰/۰۵ معنادار بود و پایایی کل پرسشنامه ۰/۸۸ مشخص شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که میان فراگیرانی که آموزش‌های پس از سواد را دریافت کرده‌اند با سوادآموزانی که این آموزش‌ها را دریافت نکرده‌اند در مؤلفه‌های بهداشت، پیشگیری از بیماری‌ها، تربیت فرزند، مسائل دینی و اعتقادی تفاوت معناداری وجود دارد.

واژگان کلیدی: آموزش مداوم، آموزش دیده پس از سواد، مهارت‌های اساسی زندگی، آگاهی‌های عمومی و کاربردی

مقدمه

اطلاعات و آگاهی‌های خود می‌نمایند. کینگ (۱۹۹۳) هیل و کینگ (Hill & King, 1993) در بررسی‌های خود بدین نتیجه رسیده‌اند که شواهد قاطع نشان می‌دهد که آموزش موجب بهبود بهداشت و بهره‌وری شده، باعث می‌شود که فقیرترین افراد، ثروتمندترین کسان گردند. هنگامی که درهای آموزش‌شده‌ها به روی زنان و دختران بازتر شود، سودمندی‌ها صد چندان خواهد شد. پژوهش‌ها و محاسبات دقیق بیانگر این است که آموزش زنان هم برای خود آنان و هم برای خانواده و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند بسیار سودمند است. سامرز به نقل از کینگ معتقد است «در صورت شناخت تمامی منافع، شاید سرمایه‌گذاری در آموزش دختران پر بازده‌ترین سرمایه‌گذاری در جهان در حال توسعه باشد (کینگ، ۱۹۹۳)». «اثر و نفوذ تحصیلات زن در کاهش باروری در کشورهای در حال توسعه سه برابر قوی‌تر از تحصیلات مردان است. آموزش در زنان نرخ زنده ماندن نوزادان و سطح بهداشت و تغذیه آنان را بهبود می‌بخشد. مادران با سواد و تحصیل کرده فرزندان سالم‌تری دارند که احتمالاً عمرشان از فرزندان زنانی که هرگز به مدرسه نرفته‌اند طولانی‌تر است. (هلک، ۱۹۹۳) شور (Shure, 1982)؛ بوتوین (Botvan, 1982)؛ پارت (Part, 1985)؛ کروتر (Kreuter, 1991)؛ الیاس (Elias, 1991) و همکاران؛ لارسون (Larson, 1992)؛ گلیبرت (Gilbert, 1996). طی مطالعات خود، تأثیر برنامه‌های آموزش مهارت‌های زندگی را بر ابعاد مختلف سلامت روان نشان داده، نتیجه گرفته‌اند که آموزش این مهارت‌ها سبب افزایش عزت نفس، بهبود مهارت‌های اجتماعی، ارتباط بین فردی، افزایش رفتارهای مثبت اجتماعی، سازگاری اجتماعی، افزایش رضایت سیستم خانوادگی و سازگاری با خانواده، افزایش مهارت حل مسائل شخصی و بین فردی و افزایش مهارت‌های مقابله‌ای شده است (مولوی آقا جانی، ۱۳۸۶). دوران کودکی مهم‌ترین بخش زندگی است که پایه‌گذار شخصیت بزرگسالی است. سال‌های اولیه زندگی، مهم‌ترین بخش تربیت است و خانواده بیشترین تأثیر را در تربیت کودک دارد. روابط اولیه مادر و کودک، روابط والدین با یکدیگر و رفتارهای اعضای خانواده، بنیان‌گذار اولیه شخصیت کودک است. خانواده‌هایی که از اصول تعلیم و

در دنیای امروز، نیاز به آموزش مداوم با توجه به پیشرفت‌های علمی و فنی که به سرعت راه خود را می‌پیماید به عنوان یک اولویت راهبردی احساس می‌شود (نوایی، ۱۳۸۲) آموزش مداوم راه‌ها و روش‌های نوینی است برای فراهم کردن زمینه‌های رشد همه جانبه انسان و حرکت تکاملی او از ابتدا تا انتهای زندگی، تا بتواند زندگی سعادت‌مندی را چه از نظر مادی و چه از نظر معنوی داشته باشد. (پل لنگراند langrند به نقل از ابراهیم زاده، ۱۳۸۵ ص ۱۶) رسول گرامی اسلام (ص) که طلب علم را از گهواره تا گور این گونه توصیه می‌فرماید «زگهواره تا گور دانش بجوی» تعریف جامعی را از آموزش مداوم را بیان می‌کند که تأکید روشنی بر لزوم استمرار یادگیری در طول حیات «انسان» دارد. (میرزایی، ۱۳۸۳) بولا (Bhola, 1988) معتقد است: آموزش بزرگسالان فرایندی است که در تمام مراحل زندگی وجود دارد و هدف از آن توانا ساختن بزرگسالان، به چگونگی آموختن است. اگر چنین فرضی را بپذیریم مفهوم آموزش بزرگسالان متولد می‌شود (جهان پناه، ۱۳۷۳). خضوعی ذوقی (۱۳۷۹)، سازمان یونسکو (Asia/ pacific culture for UNESCO) (۱۹۹۲)، عماد زاده (۱۳۸۳)، مهدیزاده (۱۳۸۵)، ابراهیمیان (۱۳۸۶) همگی اعتقاد دارند که افزایش سواد و میزان تحصیلات در دختران و زنان باعث کاهش مرگ و میر کودکان، ارتقای سطح آگاهی خانواده، سلامتی، بهداشت و تربیت بهتر شده و آنان را در برخورد با کشمکش‌های زندگی آماده‌تر می‌سازد و در نتیجه آسیب پذیری آنان کمتر شده، توانمندی بیشتری در عرصه زندگی می‌یابند. سطح تحصیلات مادر، اشتغال مادر و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان با سلامت روان و منبع کنترل نوجوانان و شیوه‌های مقابله‌ای آنها ارتباط معناداری دارد (مولوی آقاجانی ۱۳۸۶). سواد و آگاهی مادران به ویژه در مناطق محروم و دور افتاده که دسترسی کمتری به امکانات بهداشتی و پیام‌های آموزشی و تبلیغی، خدماتی و رسانه‌ای دارند بسیار مهم‌تر و حیاتی است، به طوری که اگر زنان باسواد باشند نسبت به موضوع حساس‌تر شده و در باره وضعیت سلامتی، بهداشت، اقتصاد خانواده و فرزندانشان تلاش و کوشش بیشتری نموده و سعی در به روز نمودن

پژوهش انجام شده توسط ات حسن (At Hassan) و عثمان (Osman, 2009) در مالزی پیرامون نقش آموزش‌های محیط زیست این فعالیت‌ها را در جهت اقدامی مناسب و مطلوب در افزایش آگاهی مردم مورد تأیید قرار داد و نقش مشارکت سازمان‌های غیر دولتی و مردمی را به گونه‌ای بسیار سازنده در ارتقای آگاهی‌های عمومی و زیست محیطی کم سوادان بزرگسال مطرح نمود.

هدف کلی پژوهش حاضر نیز به دلیل نقش مهمی که سواد زنان و دختران روستایی در بهبود زندگی آنان در زمینه‌های بهداشتی، عقیدتی، تربیتی، زیست محیطی دارد، تأثیر نقش آموزش‌های پس از سواد در میزان آگاهی زنان و دختران روستایی در زمینه‌های بهداشت فردی، پیشگیری از بیماری‌های واگیردار، سلامت و تغذیه فرزندان، تربیت و شیوه‌های رفتار با کودکان و نوجوانان، آشنایی با مسائل اعتقادی، احکام و نماز، اطلاعات آنان پیرامون جلوگیری از تخریب محیط زیست و علاقمندی آنان به مطالعه بود. با توجه به موارد مطروحه در متون پژوهش فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر ارائه شده است:

تربیت آگاهی کافی داشته باشند - به ویژه مادران - مهمترین نقش را در سعادت و شکوفایی فرزندان خود دارند (احمدی، ۱۳۸۵). پژوهش‌های انجام شده توسط حبیب پور (۱۳۷۶)، یعقوبی و دیگران (۱۳۷۷)، ملک جمشیدی و دیگران (۱۳۷۹) نشان داده است که زنان و دختران نوسواد و کم سوادان بزرگسال که در برنامه‌های پس از سواد آموزشی شرکت کرده‌اند از آگاهی بیشتری در زمینه‌های بهداشت کودکان، بهداشت عمومی و تغذیه میزان آگاهی و نگرش‌های بهداشتی و سلامت خانواده و کودکان برخوردارند و تفاوت معناداری با افرادی که این آموزش‌ها را دریافت نکرده‌اند وجود دارد. محمد زاده ویژه (۱۳۸۴)، معصومی (۱۳۸۵)، مفتخر (۱۳۸۳) در پژوهش‌های خود به این نتایج دست یافتند که زنان و دخترانی که از طریق آموزش‌های نیمه حضوری و غیر حضوری آموزش مهارت‌های اساسی زندگی را دریافت می‌کنند در برقراری ارتباط فردی، مقابله با هیجان، ارتقای سطح بهداشت روان، افزایش آگاهی‌های تربیتی در زمینه اجتماعی فرزندان، مهارت شغلی، موفق‌تر عمل می‌کنند و این آموزش‌ها نقش اساسی در بهبود زندگی آنان دارد. شای Shi وتی سانگ (Tsang, 2007) طی مطالعه‌ای در زمینه آموزش خواندن و نوشتن بزرگسالان در مرکز آموزش چینی دانشگاه کلمبیا بدین نتایج دست یافتند که بزرگسالانی که با مهارت‌های سواد کمتری وارد برنامه‌های آموزشی سواد خانواده شده بودند مقدار فراگیری کمتری داشتند و حدود ۱۰ درصد از بزرگسالان که یک سال معین در این برنامه شرکت کردند توانستند گواهینامه دریافت نمایند.

جدول ۱- اطلاعات مربوط به دو گروه مخاطبین آموزش دیده و ندیده

عنوان	منطقه انتخابی شهرستان	تعداد جامعه آماری	تعداد جامعه نمونه	ویژگی آزمودنی‌ها
گروه سواد آموزان دوره تکمیلی (بازمانده از تحصیل)	کلیه روستاهای تابعه در بخش مرکزی و چغامیش که سواد آموزان سکونت داشتند و به تحصیل ادامه نمی‌دادند.	۱۴۰۰	۳۰۰	زنان و دختران روستایی حداقل سن ۱۰ و حداکثر بالای ۵۰ سال
گروه فراگیران دوره آموزش‌های پس از سواد (تحت پوشش فعلی)	کلیه روستاهای تابعه در بخش مرکزی و چغامیش که سواد فراگیران سکونت داشته و به آموزش اشتغال داشتند.	۱۴۰۰	۳۰۰	زنان و دختران روستایی حداقل سن ۱۰ و حداکثر بالای ۵۰ سال

محیط زیست که فراگیران در طول مدت حضورشان در دوره‌های آموزشی فراگرفته بودند استفاده شد. سؤالات ۴ گزینه‌ای از نوع بسته بود و از لحاظ مقیاس نمره به هر سؤال صحیح یک نمره تعلق می‌گرفت که با توجه به تعداد سؤالات فرضیه‌های (۱ - ۲ - ۳ - ۵) ۴۶ نمره و برای فرضیه ۴ که مربوط به میزان گرایش به مطالعه میان فراگیران بود، ۳ سؤال تعیین شد که بر اساس نظرات ارائه شده توصیف و تحلیل شدند.

برای روایی و پایایی ابزار پژوهش، به ترتیب تاو کندهال و ضریب آلفای کرانباخ مورد استفاده قرار گرفت که سؤالات مربوط به فرضیه ۳ و ۵ در سطح ۰/۰۱ و سؤالات مربوط به دیگر فرضیه‌ها در سطح ۰/۰۵ معنادار بوده و پایایی کل پرسشنامه ۰/۸۸/ مشخص گردید.

جدول شماره ۲ توزیع کلی نمرات پرسشنامه سطح آگاهی هر دو گروه آموزش ندیده و آموزش دیده را نشان می‌دهد.

شیوه اجرا

۶۰۰ نفر از دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده به طور تصادفی منظم انتخاب شدند. هر یک از فراگیران به پرسشنامه ۴۹ سؤالی محقق ساخته در زمینه آگاهی عمومی و کاربردی که بر اساس محتوی آموزشی پس از سواد آموزی که در طول مدت دوره آموزش دیده بودند، پاسخ گفتند. برای تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از روش آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. در آمار توصیفی از جدول‌ها، فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار برای توصیف آزمودنی‌ها، استفاده گردید. در بخش آمار استنباطی نیز برای تجزیه و تحلیل نتایج آزمون‌ها آزمون t گروه‌های مستقل جهت مقایسه نمرات و تعیین تثبیت آموخته‌ها و سطح آگاهی دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده مورد استفاده قرار گرفت.

نتایج و یافته‌ها

فرضیه ۱: میزان آگاهی (بهداشت فردی، عمومی، تغذیه، پیشگیری از بیماری‌ها) نوسودان و کم سوادان بزرگسال که در برنامه‌های پس از سواد آموزی آموزش

میزان آگاهی (بهداشت فردی، عمومی، تغذیه، پیشگیری از بیماری‌ها) نوسودان و کم سوادان بزرگسال که در برنامه‌های پس از سواد آموزی آموزش می‌بینند بیشتر از آنهایی است که تحت این برنامه قرار نگرفته‌اند.

آگاهی از مسائل عقیدتی (احکام، آشنایی با زندگی اتمه، مسائل شرعی) نوسودان و کم سوادان تحت برنامه‌های پس از سواد آموزی بیشتر از آنهایی است که از این طریق آموزش ندیده‌اند.

آگاهی از مسائل تربیتی (تربیت فرزند، نحوه برقراری ارتباط با کودک و نوجوانان) نوسودان و کم سوادان تحت برنامه‌های سواد آموزی بیشتر از آنهایی است که از طریق این برنامه آموزش نمی‌بینند.

میزان گرایش به مطالعه نوسودان و کم سوادان تحت پوشش برنامه‌های پس از سواد آموزی بیشتر از آنهایی است که تحت این برنامه نیستند.

میزان آگاهی از مسائل زیست محیطی نوسودان و کم سوادان بزرگسال که از طریق برنامه‌های سواد آموزی آموزش دیده‌اند بیشتر از افرادی است که تحت آموزش این برنامه نبوده‌اند.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر علی - مقایسه‌ای (Causal - Comparative) (پس رویدادی) بود. روش نمونه‌گیری تصادفی منظم جامعه آماری پژوهش کلیه فراگیران زن و دختر روستایی که در سال تحصیلی ۸۷ - ۸۶ در آموزش‌های پس از سواد آموزی شرکت کرده و تعداد آنان ۲۸۰۰ نفر از هر دو گروه بود که ۱۴۰۰ نفر از فراگیرانی بودند که در آموزش‌های پس از سواد آموزی در سال تحصیلی مذکور شرکت داشتند و به همین تعداد سواد آموزانی بودند که حداقل دو سال قبل هم‌زمان با گروه اول از تحصیل بازمانده‌اند و هیچ‌گونه آموزشی دریافت ننموده‌اند. نمونه انتخابی ۶۰۰ نفر از هر دو گروه بود.

یک پرسشنامه ۴۹ سؤالی محقق ساخته بود که به شرح زیر تهیه شد:

از تعداد ۵۰ کتاب ساده نویسی شده در زمینه‌های بهداشتی، پیشگیری‌ها، عقیدتی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی،

می‌بینند بیشتر از آنهایی است که تحت این برنامه قرار نگرفته‌اند.

جدول ۲- توزیع کلی نمرات پرسشنامه سطح آگاهی هر دو گروه آموزش ندیده

گروه آموزش ندیده						گروه آموزش دیده					
ردیف	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	ردیف	
۱	۳۰۰	۲۲/۸۵	۹/۱۲۱	۱	۳۰۰	۲۶/۷۱	۸/۵۷۰	۴	۴۴	۲	
پرسشنامه (آگاهی عمومی و کاربردی)											
سطح آگاهی عمومی و کاربردی											

جدول ۳- نتایج حاصل از آزمون t بر روی میانگین نمره‌های آگاهی‌های بهداشتی

گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	محاسبه شده t	درجه آزادی	سطح معناداری
آموزش ندیده	۳۰۰	۷/۱۱	۳/۴۳	۴/۵۷	۵۹۸	۰/۰۱
آموزش دیده	۳۰۰	۸/۴۳	۳/۶۲			

جدول ۴- نتایج حاصل از آزمون t بر روی میانگین نمره‌های مسائل اخلاقی دو گروه

گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	محاسبه شده t	درجه آزادی	سطح معناداری
آموزش ندیده	۳۰۰	۶/۹۰	۳/۳۶	۴/۵۱	۵۹۸	۰/۰۱
آموزش دیده	۳۰۰	۸/۱۰	۳/۱۰			

فرضیه ۳: آگاهی از مسائل تربیتی (تربیت فرزند، نحوه برقراری ارتباط با کودک و نوجوانان) نوسودان و کم سوادان برنامه‌های پس از سواد آموزی بیشتر از آنهایی است که از طریق این برنامه آموزش نمی‌بینند.

با توجه به نتایج جدول شماره ۵، t محاسبه شده برای این فرضیه ۳/۱۸ با درجه آزادی ۵۹۸ در سطح معناداری $p = ۰/۰۲$ گزارش می‌شود. این فرض که میزان آگاهی (تربیت فرزند، نحوه برقراری ارتباط با کودک و نوجوانان) نوسودان و کم سوادان برنامه‌های پس از سواد آموزی بیشتر است تأیید می‌گردد. به عبارتی، گروه آموزش دیده از آگاهی بیشتری نسبت به گروه مشابه آموزش ندیده برخوردار بوده است.

فرضیه ۴: میزان مطالعه و گرایش به مطالعه نوسودان و کم سوادان تحت پوشش برنامه‌های پس از سواد آموزی بیشتر از آنهایی است که تحت این برنامه نیستند.

با توجه به نتایج جدول شماره ۳، t محاسبه شده برای این فرضیه ۴/۵۷ با درجه آزادی ۵۹۸ در سطح معناداری $p = ۰/۰۱$ گزارش می‌شود. این فرض که میزان آگاهی (بهداشت فردی، عمومی، تغذیه، پیشگیری از بیماری‌ها) نوسودان و کم سوادان برنامه‌های پس از سواد آموزی بیشتر است تأیید می‌گردد. به عبارتی، افراد آموزش دیده از آگاهی بیشتری نسبت به گروه مشابه آموزش ندیده برخوردار بوده است.

فرضیه ۲: آگاهی از مسائل عقیدتی (احکام، نماز، آشنایی با زندگی ائمه، مسائل شرعی) نوسودان و کم سوادان تحت برنامه‌های پس از سواد آموزی بیشتر از آنهایی است که از این طریق آموزش ندیده‌اند.

با توجه به نتایج جدول شماره ۴، t محاسبه شده برای این فرضیه ۴/۵۱ با درجه آزادی ۵۹۸ در سطح معناداری $p = ۰/۰۱$ گزارش می‌شود. این فرض که میزان آگاهی (احکام، نماز، آشنایی با زندگی ائمه، مسائل شرعی) نوسودان و کم سوادان تحت پوشش برنامه‌های پس از سواد آموزی بیشتر است، تأیید می‌گردد. به عبارتی، گروه آموزش دیده از آگاهی بیشتری نسبت به گروه مشابه آموزش ندیده برخوردار بوده است.

جدول ۵ - نتایج حاصل از آزمون t بر روی میانگین نمره‌های مسائل تربیتی دو گروه

گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	محاسبه شده t	درجه آزادی	سطح معناداری
آموزش ندیده	۳۰۰	۴/۳۶	۲/۰۴	۳/۱۸	۵۹۸	۰/۰۲
آموزش دیده	۳۰۰	۴/۸۹	۲/۰۵			

جدول ۶ - نتایج حاصل از آزمون t بر روی میانگین نمره‌های میزان مطالعه دو گروه

گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	محاسبه شده t	درجه آزادی	سطح معناداری
آموزش ندیده	۳۰۰	۰/۷۷	۰/۸۴	۸/۶۷	۵۹۸	۰/۰۱
آموزش دیده	۳۰۰	۱/۳۲	۰/۷۰			

جدول ۷- نتایج حاصل از آزمون t بر روی میانگین نمره‌های آگاهی‌های زیست محیطی

گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	محاسبه شده t	درجه آزادی	سطح معناداری
آموزش ندیده	۳۰۰	۳/۷۰	۱/۸۵	۱/۵۲	۵۹۸	۰/۱۲۹
آموزش دیده	۳۰۰	۳/۹۳	۱/۸۵			

۱۹۸۵)، هلك (۱۹۹۰)، وليخانی (۱۳۸۴)، هیل و کینگ (۱۹۹۳) به نقل از صفری و کاور، جمشیدی (۱۳۷۹)، خسرو پناه (۱۳۸۵)، خسرو پناه و بهرام پور و فرخ شاد (۱۳۸۵) نشان دادند که سطح سواد و آموزش‌های مداخله‌ای و مداوم در ارتقای آگاهی بهداشتی، پیشگیری بیماری‌های ایدز، هیپاتیت مؤثر است و دیدگاه‌های لکزیایی و همکاران (۱۳۷۶)، یونیسف به نقل آتشرگ (۱۳۷۳)، باتارایی (۱۳۸۳)، گزارش توسعه انسانی (۲۰۰۳)، هلك (۱۹۹۰)، کلینگمن (۱۹۹۸) به نقل از مولوی حاجی آقا (۱۳۸۶) و سازمان بهداشت جهانی (۱۹۸۵) نیز این موضوع را تأیید کرده‌اند که آموزش‌های مداخله‌ای در ارتقای آگاهی‌های بهداشتی و پیشگیری از بیماری‌ها مؤثر است. مطلب دیگری که پیرامون نتایج به دست آمده می‌توان بیان کرد این است که مهارت‌های حاصل شده ناشی از آموزش‌های نیمه حضوری و غیر حضوری، استفاده از کارشناسان موضوعی و پیام‌های آموزشی مکتوب در آموزش‌های پس از سواد آموزشی است و از آن جایی که این آموزش‌ها جزو نیازهای احساس شده زنان و دختران روستایی بوده است، به خدمات ارائه شده از سوی نهضت سواد آموزشی علاقه‌مند شده و استقبال خوبی داشته‌اند و همین امر باعث شرکت مستمر در این آموزش‌ها و استفاده از محتوای آموزشی در قالب کتاب‌های خواندنی ساده، خلاصه نویسی، شرکت در مسابقات، حضور در کلاس‌های مهارت آموزی در مراکز یادگیری محلی شده است و این افزایش آگاهی در نتایج پژوهش به خوبی خود را نشان داده است و مسؤولان محلی و منطقه‌ای باید بر اساس نیاز سنجی با مشارکت دیگر دستگاه‌های مرتبط عنایت لازم را به این امر مهم داشته باشند و زمینه تداوم و استمرار این

با توجه به نتایج جدول شماره ۶، t محاسبه شده برای این فرضیه ۸/۶۷ با درجه آزادی ۵۹۸ در سطح معناداری $p = 0/01$ گزارش می‌شود. این فرض که میزان گرایش به مطالعه نوسوادان و کم سوادان برنامه‌های پس از سواد آموزشی بیشتر است، تأیید می‌گردد. به عبارتی، گروه آموزش دیده نسبت به گروه آموزش ندیده مطالعه بیشتری داشته‌اند و گرایش و علاقمندی بیشتری نیز نشان دادند.

فرضیه ۵: میزان آگاهی از مسائل زیست محیطی نوسوادان و کم سوادان بزرگسال که از طریق برنامه‌های سواد آموزشی آموزش دیده‌اند بیشتر از افرادی است که تحت آموزش این برنامه نبوده‌اند.

با توجه به نتایج جدول شماره ۷، t محاسبه شده برای این فرضیه ۱/۵۲ با درجه آزادی ۵۹۸ در سطح معناداری $p > 0/129$ گزارش می‌شود. بنابراین فرضیه پنجم پژوهش مبنی بر اینکه که میزان آگاهی از مسائل زیست محیطی نوسوادان و کم سوادان برنامه‌های پس از سواد آموزشی بیشتر است، تأیید نمی‌گردد. به عبارتی، افرادی که در این آموزش‌ها شرکت داشته‌اند نسبت افراد آموزش ندیده از آگاهی بیشتری برخوردار نبودند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که زنانی که از آموزش‌های کافی در مسائل بهداشتی، پیشگیری‌ها، بیماری‌های کودکان، پیامدهای اعتیاد، ایدز و هیپاتیت، بیماری‌های دوران بارداری، تولد فرزندان، ایمنی کودکان و مهارت‌هایی از این قبیل برخوردار بودند، نسبت به زنانی که از این آموزش‌ها بهره‌مند نبوده‌اند، آگاهی بیشتری دارند. نتایج پژوهش‌های بانک جهانی در ۹۶ کشور (۱۹۶۰ -

محلی و منطقه‌ای از جمله بخشداری‌ها و دهیاران و اعضای شوراهای اسلامی، با فراهم کردن زمینه فعالیت همت‌گماشت.

یافته‌های پژوهش که نتایج آن در جدول شماره ۵ آمده است نشان می‌دهد که زنانی که از آموزش‌های پس از سواد آموزی بهره‌مند بودند نسبت به زنان و دخترانی که از این آموزش‌ها برخوردار نبودند، در مسائل تربیتی از جمله تربیت فرزند، نحوه برقراری ارتباط با کودکان و نوجوانان، آگاهی بیشتری دارند. نتایج پژوهش مفتخر (۱۳۸۶)، راتر و ویلسون (۱۹۸۰؛ به نقل از یاسایی، ۱۳۷۶) رشید بیگی (۱۳۸۲)، (معصومی، ۱۳۸۵) نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌های اساسی زندگی بر ارتقای سطح آگاهی خانواده‌ها به ویژه مادران، در تربیت فرزندان، آشنایی با مسائل آنها و نحوه برقراری ارتباط مؤثر است و دیدگاه‌های هلک (۱۹۹۰) به نقل از نفیسی (۱۳۷۲) لکزایی و همکاران (۱۳۷۶)، ونسان و موشیلی (۱۹۱۹) به نقل از سپهر خوی و خزاعی (۱۳۸۵)، احمدی (۱۳۸۵)، بک (۱۳۷۲)، شمس (۱۳۸۲)، ابراهیمیان هادی کیاشری و دیگران (۱۳۸۰) نیز این موضوع را تأیید کرده است که آموزش زنان و دختران و سطح سواد والدین به طور قابل توجهی زمینه‌های تربیتی، ارتباطی، رفع مشکل فرزندان و برقراری ارتباط مادران با فرزندان را فراهم می‌سازد. در راستای تبیین نتایج به دست آمده می‌توان گفت که در دسترس قرار دادن کتاب‌های خواندنی ساده، پیام‌های مکتوب، از طریق برنامه‌های طراحی شده پس از سواد آموزی برای قشر عظیمی از زنان و دختران روستایی، توانسته است هم میزان آموخته‌های قبلی فراگیران را حفظ و تقویت نماید و هم سطح آگاهی‌های مورد نیاز زندگی روز مره آنان را ارتقا بخشد.

اجرای این گونه آموزش‌ها برای مناطق روستایی به ویژه برای زنان و دختران که محرومیت بیشتری نسبت به مردان دارند باید باشیوه‌های گوناگون مد نظر دست‌اندرکاران آموزشی بزرگسالان قرار گیرد. البته نقش مؤثر آموزشیاران نهضت سواد آموزی را به عنوان عاملی مهم و مؤثر در ایجاد این وضعیت نمی‌توان نادیده گرفت زیرا بزرگسالان غالباً معلم خود را مشاور و یاور در بسیاری از مسائل و مشکلات شخصی می‌دانند و همین ارتباط عاطفی

آموزش‌ها را برای زنان و دختران نو سواد و کم سواد که قشر آسیب پذیر جامعه محلی و منطقه‌ای در حال حاضرند و می‌توانند نقشی اساسی در بهبود و سلامت جامعه و در پی آن تحصیل بهتر، نشاط بیشتر و آینده بهتری برای خود و فرزندان و جامعه محلی و منطقه‌ای داشته باشند، فراهم نمایند.

همچنین بر اساس یافته‌های پژوهش که نتایج آن در جدول شماره ۴ آمده است، نوسوادان و کم سوادان تحت برنامه‌های پس از سواد آموزی نسبت به زنان و دخترانی که تحت آموزش این برنامه نبودند آگاهی بیشتری از مسائل عقیدتی (دینی، آشنایی با زندگی ائمه، مسائل شرعی) داشتند.

نتایج پژوهش لطفی حسین آبادی (۱۳۷۹) نشان می‌دهد که آموزش‌های جنبی و خواندنی ساده با سطح سواد بزرگسالان باعث رشد اعتقادی فراگیران متناسب می‌شود و دیدگاه‌های ابراهیمیان کیاشری (۱۳۸۰)، شرکت کنندگان کنفرانس جهانی عمان (۱۹۹۶)، خضوعی ذوقی (۱۳۷۹)، احمدی (۱۳۸۵) نیز این موضوع را تأیید کرده است که آموزش سواد به بزرگسالان در دستیابی آنان به پیشرفت‌های معنوی، تربیت افراد شایسته با الهام از دستورات الهی، مسائل فرهنگی و مذهبی، ارتقای سطح کیفی زندگی بزرگسالان مؤثر است. در تبیین نتایج به دست آمده می‌توان گفت که آگاهی زنان و دختران در مسائل عقیدتی و دینی بر اثر فراهم کردن بستر لازم در مناطق روستایی توسط نهضت سواد آموزی در قالب آموزش‌های پس از سواد در کنار آموزش پایه با استفاده از کارشناسان مجرب حوزه علیمه و سازمان تبلیغات اسلامی و سایر دستگاه‌ها بوده است. لذا دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت به ویژه آموزش و پرورش و نهضت سواد آموزی باید با فراهم کردن حضور دیگر سازمان‌های مربوط، نسبت به این مهم توجه کافی و وافی داشته و با عنایت به نتایج مناسب در این زمینه که از رهگذر پژوهش حاضر حاصل شده است، نباید نسبت به این برنامه‌ها و استمرار آموزش‌های پس از سواد برای قشر آسیب پذیر بی تفاوت باشند، بلکه باید بیش از پیش به آن اهمیت داده، برای هرچه بهتر شدن کیفیت آن، با استفاده از امکانات و تجهیزات بالقوه منطقه و مسؤولان

مسئولان مربوط بیش از پیش به این موضوع اهمیت داده، فراموش نکنند که «پس از سواد آموزی پیش‌نیازی برای سواد آموزی است» و چنانچه در پس از سواد آموزی، حضوری مؤثر و به موقع وجود نداشته باشد، در مدت زمان اندکی گروهی از اقشار آسیب‌پذیر جامعه - که اکثریت آنها را زنان و دختران روستایی تشکیل می‌دهند - به بی‌سوادی عملی گرفتار خواهند شد و با وجود اینکه ظاهراً باسوادند ولی هیچ‌گونه استفاده‌ای از سواد و آموخته‌های خود نخواهند برد و تمام هزینه‌هایی که در این زمینه چه در بعد نیروی انسانی و چه در زمینه مالی صرف شده است به هدر خواهد رفت.

نتایج فرضیه پنجم نشان می‌دهد که زنان و دخترانی که آموزش‌های لازم را پیرامون مسائل زیست‌محیطی دیده بودند نسبت به زنان و دختران آموزش‌ندیده، از آگاهی بیشتری برخوردار نبودند. با این وجود، یونسکو (۲۰۰۳) هادی پور (۱۳۸۲) نقش میزان سواد و آموزش را در حفظ و پاسداری از محیط زیست در پژوهش‌ها و بررسی‌هایشان نشان دادند و دیدگاه‌های هلک (۱۹۹۰)، به نقل از نفیسی، (۱۳۷۱)، یونسکو (۲۰۰۳) به نقل از گزارش توسعه (۱۳۸۳) نیز تأیید کرده است که سواد و آگاهی زنان و دختران روستایی در جلوگیری از تخریب محیط زیست مؤثر است. در راستای تبیین این نتایج می‌توان چنین گفت که معنادار نبودن این فرضیه نباید به عنوان پیامد منفی آموزش تلقی شود، زیرا زنان و دختران روستایی به دلیل کار در مزارع و آشنایی نسبی با مسائل کشاورزی از آگاهی تجربی تقریباً برابری در زمینه محیط زیست و راه‌های جلوگیری از تخریب آن برخوردار بودند، زیرا اکثریت گروه‌های مورد مطالعه در این پژوهش در مدت آموزش در سواد پایه تا پس از سواد آموزی بارها با توجه به نیازشان در امورات دام و کشاورزی از سوی نهضت سواد آموزی و اداره جهاد کشاورزی و منابع طبیعی آموزش دیده‌اند و معنادار نبودن تفاوت نشان‌دهنده ضعف آموزش در این زمینه نیست، بلکه باید بدان به عنوان یک نکته مثبت - از آن جهت که خوب به آن پرداخته شده و تقریباً از برنامه ریزی بهتری برخوردار بوده است - توجه کرد. آموزش زیست محیطی در مناطق شهرستان از جمله ضروریات است و زنان و دختران روستایی می‌توانند نقش بسزایی در جلوگیری از

و دلسوزانه، به خوبی توانسته است روند اجرایی و چرخه آموزشی را آسان نموده، پشتیبانی نماید.

نتایج فرضیه چهارم نشان می‌دهد که میزان گرایش به مطالعه نوسوادان و کم‌سوادان تحت پوشش برنامه‌های پس از سواد آموزی بیشتر از فراگیرانی بود که در این برنامه‌ها شرکت نداشتند. پژوهش‌های ولیخانی (۱۳۸۴)، محمدزاده ویژه (۱۳۸۴)، استیگر (۱۹۹۳) به نقل از میرحسینی (۱۳۸۳)، عسکری (۱۳۷۶)، فتاحی (۱۳۷۹) تأثیر آموزش‌ها و محتوای مناسب برای بزرگسالان، وجود کتابخانه در محل زندگی را بر گرایش و افزایش مطالعه مخاطبان بزرگسال را نشان داده است و دیدگاه‌های ویلکاس جانسون به نقل از فتاحی (۱۳۷۳)، کروس (۱۹۸۱) به نقل از کرد رستمی (۱۳۸۴) توماس، به نقل از حبیب پور (۱۳۷۹) سیف (۱۳۸۴)، ارنست هومان، به نقل از جلالیان (۱۳۸۶)، سیمالی (۲۰۰۵) نیز این موضوع را تأیید کرده است که فراهم کردن شرایط آموزش، ترغیب و تشویق امکانات و دسترسی به متون متناسب نیز عامل اصلی علاقه و گرایش به مطالعه است. در تبیین نتایج باید گفت که اجرای برنامه‌های رادیویی خاص فراگیران کم‌سواد، پوشش روزنامه‌های محلی در سطح سواد فراگیران و راه‌اندازی کتابخانه‌های ثابت و سیار می‌تواند به مقدار قابل توجهی علاقه و گرایش به مطالعه و یادگیری زنان و دختران کم‌سواد را فراهم نماید و نقش مهمی در حفظ و نگهداری سواد بزرگسالان کم‌سواد ایفا کند. نتایج حاصل شده دلیلی بر اهمیت و ضرورت توجه به این موضوع است که زنان و دختران روستایی اگر چه به حسب ظاهر بیشتر توجه خود را به مسائل زندگی و مسؤولیت‌های مرتبط خانه معطوف می‌نمایند، اما در صورتی که امکانات ویژه‌ای برای ارتقای سطح آموزشی و آگاهی آنها در نظر گرفته شود استقبال خواهند کرد. شرکت زنان و دختران در آموزش‌های پس از سواد، عضویت در کتابخانه‌های سیار و ثابت موجود در روستاها و عجین شدن بزرگسالان با پیام‌های مکتوب، بیانگر نقش عمده و تأثیر آموزش‌های پس از سواد آموزی است که از طریق آموزش‌های نیمه‌حضوری و غیر حضوری به وجود آمده است و این موضوع را باید از پیامدهای مثبت آموزش‌های پس از سواد آموزی دانست. امید است که

آلودگی و تخریب محیط زیست داشته باشند. این موضوع نه تنها نباید از دید مسؤولان مربوط در دستگاه‌های اجرایی و آموزشی و برنامه‌ریزان دستگاه‌های مسئول نادیده گرفته شود، بلکه باید بیش از پیش بدان پرداخته شود. توجه جدی به محیط زیست به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه زنان، امری ضروری است و زنان دختران روستایی می‌توانند نقشی اساسی در بهبود آن ایفا کنند و استمرار این آموزش‌ها از طریق برنامه‌های پس از سواد آموزی با مشارکت دستگاه‌های مربوط، به منظور ارتقای آگاهی آنان ضرورت دارد.

منابع

- ابراهیم زاده، عیسی (۱۳۸۵)، *آموزش بزرگسالان*. تهران: انتشارات پیام نور.
- ابراهیمیان هادی کیاشری، علی، قلی زاده، علی باز، سیفی نژاد، حافظ، امیرحسین، خسرو، کریم نژاد، محمد صدیق، موسوی، منیرالسادات، افتخاری، شهین (۱۳۸۰)، *رسانه‌های آموزش جمعیت (۲)*. انتشارات سازمان نهضت سواد آموزی.
- ابراهیمیان هادی کیاشری، علی، بحیرائی، متیرا، عسگری، ماهرخ (۱۳۸۵)، *کارگاه سیار ظرفیت سازی مراکز منابع سواد آموزی دختران و زنان در آسیا و اقیانوسیه*. انتشارات سازمان نهضت سواد آموزی.
- ابراهیمیان هادی کیاشری، علی، موسوی، صادق، مخاطب، محمد (۱۳۸۶)، *کارایی و اثر بخشی مراکز یادگیری محلی*. انتشارات سازمان نهضت سواد آموزی.
- ابراهیمیان هادی کیاشری، علی (۱۳۸۶)، *کنفرانس منطقه‌ای حمایت از سواد آموزی ویژه کشورهای جنوب، جنوب غربی و آسیای مرکزی*. انتشارات سازمان نهضت سواد آموزی.
- احمدی، محسن (۱۳۸۵)، *روانشناسی پرورش و تربیت کودک*. اصفهان: انتشارات شهید حسین فهمیده
- اگی، جیم (۲۰۰۵)، *با سواد، کم سواد، آموزش مادام العمر* (ترجمه ربابه صمدی علی نیا، ۱۳۸۶). پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، دوره هفتم، ۲.

- باتارایی، پرم کمار (۱۳۸۳). *بررسی تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم سواد بر رفتارهای باروری زنان ازدواج کرده که در سن فرزند آوری بوده و در جنوب ایران در استان بوشهر زندگی می‌کنند*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- بک، جان (۱۹۹۰)، *چگونه فرزند با هوش‌تری تربیت کنیم* (ترجمه علی شایق، ۱۳۷۲). تهران: انتشارات کویر.
- بوله، س (۱۹۸۸)، *روند تحولات و مسایل آموزش بزرگسالان در جهان* (ترجمه سیمین دخت جهان پناه، ۱۳۷۰). انتشارات کمیسیون ملی یونسکو در ایران.
- جعفری، آیت اله (۱۳۸۳)، *بررسی روش‌های ارتقای بهره‌وری آموزش در آموزش‌های بزرگسالان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- جلالیان، عسکر (۱۳۸۶)، *عصر ارتباطات و نیازهای جوانان*. قم: انتشارات مشهور.
- حبیب پور، حسین، هاتفی، حسن، نامجمنش، مهدی (۱۳۷۹)، *آموزش مداوم راهی به سوی جامعه در حال یادگیری*. انتشارات سازمان نهضت سواد آموزی.
- خسروپناه، محمد حسین، اعلمی، مه‌ری، بهرام پور، احسان (۱۳۸۵)، *بررسی سطح آگاهی و نگرش مردم شهرستان دزفول نسبت به بیماری ایدز (پژوهش)*. دزفول: بهداشت و درمان و آموزش پزشکی.
- خسروپناه، محمد حسین، بهرام پور، احسان، فرخ شاد، امین (۱۳۸۶)، *ارزیابی و مقایسه سطح آگاهی زندانیان معتاد، زندانیان غیر معتاد و کارکنان زندان فجر دزفول در زمینه بیماری ایدز (پژوهش)*. دزفول: بهداشت و درمان و آموزش پزشکی.
- رشید بیگی، لیلا (۱۳۸۲)، *بررسی ویژگی‌های شخصیتی و شرایط خانوادگی نوجوانان پسر بزه دیده شهر شیراز، مجموعه مقالات اولین همایش تبیین علمی بزه دیدگان و راهکارهای پیشگیرانه*، اصفهان: انتشارات مانا، ص ۲۱۵ تا ۲۲۴.
- سرمه، زهره، بازرگان، عباس، حجازی الهه (۱۳۸۵)، *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: انتشارات آگاه.
- سیف، علی اکبر (۱۳۸۴)، *روش‌های یادگیری و مطالعه*. تهران: انتشارات دوران.

مفتخر، ابوالقاسم (۱۳۸۳)، بررسی تأثیر آموزش‌های مرکز یادگیری محلی در بهبود زندگی شرکت‌کنندگان شهرستان اهواز. یافته‌های پژوهشی شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان خوزستان.

ملک جمشیدی، لیلا، کدیور، آ، محمدی، ص، بقائی، م، وکیلی، م (۱۳۷۹)، تأثیر آموزش بر میزان آگاهی، نگرش و عملکرد زنان ۱۵ - ۶۴ ساله نسبت به عوارض کمبود ید و افزایش استفاده از نمک ید دار در منطقه کمهر شهرستان سپیدان. خلاصه مقاله ارائه شده هفتمین کنگره تغذیه ایران، معاونت بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی استان فارس، ۲۱۵.

مولوی آقا جانی، احمد (۱۳۸۶)، مهارت‌های زندگی (کلید عزت نفس و زندگی بهتر). قم: انتشارات نسیم کوثر. مهدیزاده، محمد (۱۳۸۵)، راهنمای آموزش مهارت‌های اساسی زندگی فرهنگ، آداب و رسوم اهواز: انتشارات سازمان نهضت سواد آموزی استان خوزستان.

میر حسینی، زهره (۱۳۸۳). مواد و خدمات کتابخانه‌ای برای بزرگسالان نوسواد. نشر سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

میرزایی، محسن (۱۳۸۰)، علل اجتماعی بی سوادی کار بردی. انتشارات نهضت سواد آموزی.

نوایی، کرامت، هاتفی، حسن، موسوی، عباس، توسلی، محمد، فرج نژاد، بهزاد، عسکری، ماهرخ، زیرک، بهمن، سیف، رسول (۱۳۸۲)، راهنمای عمل برنامه آموزش مکاتبه‌ای. نشر نهضت سواد آموزی.

ولیاخی، حامد (۱۳۸۴)، بررسی میزان تحقق اهداف گروه‌های پی گیر سواد در نهضت سواد آموزی شهر تهران از دیدگاه راهنمایان تعلیماتی، آموزشیاران و فراگیران گروه‌ها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده سازمان آموزش و پرورش، مدیریت نهضت سواد آموزی تهران.

ونسان، رز، موشیلی، روژه (۱۹۱۹)، چگونه کودک خود را بشناسیم (ترجمه مهدخت سپهر خوی و معصومه خزاعی، ۱۳۸۵). مشهد: انتشارات واژیران.

جانسون، دبرا ویلکاکس و جنیفر، سول (۴)، کتابخانه‌ها و سواد آموزی (ترجمه رحمت الله فتاحی، ۱۳۷۳). مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی.

شمس اسفند آباد، حسن (۱۳۸۶، ۲۲ دی ماه)، بررسی مقایسه‌ای چگونگی اختلالات شخصیتی نوجوانان بزهکار در فرهنگ ما و ویژگی‌های مطرح شده برای این گروه در فرهنگ‌های دیگر (دو هفته نامه فرهنگ و پژوهش). شماره ۱۷۵.

عسکری، ماهرخ (۱۳۷۶)، بررسی نقش و تأثیر آموزش مداوم در برخی از کشورهای آفریقایی و آسیایی و مقایسه آن با کشور ایران. دفتر برنامه ریزی و آموزش نیروی انسانی سازمان نهضت سواد آموزی.

عماد زاده، مصطفی (۱۳۸۴)، اصول اقتصاد آموزش و پرورش. اصفهان: انتشارات: نشر جهاد دانشگاهی.

کردرستمی، مجید، ابراهیم زاده، عیسی، معتمدی، عبدالله، قاسمی پویا، اقبال (۱۳۸۴)، چهار مقاله علمی آموزش بزرگسالان. انتشارات سازمان نهضت سواد آموزی.

کینگ، الیزابت ام، ان هیل (۱۹۹۳)، نقش آموزش زنان در توسعه اقتصادی (ترجمه غلامرضا آزاد، ۱۳۷۶). تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.

لطفی حسین آبادی، اسد (۱۳۷۹)، مطالعه میزان تأثیر آموزش رسانه‌ای کتاب بر افزایش آگاهی‌های فراگیران گروه‌های پیگیر (پژوهش)، برنامه ریزی و تولید مواد آموزشی، سازمان نهضت سواد آموزی استان تهران.

لکزایی، صمد، کوهساریان، کرمعلی، نظری، ناهید (۱۳۷۶)، بررسی انواع آموزش‌های مطلوب و مناسب برای دختران جوان روستایی. مجموعه مقالات سمینار توانا سازی دختران جوان روستایی در مشارکت‌های اجتماعی، تهران: صندوق کودکان سازمان ملل متحد، ۱۹۶.

محمدی ویژه، مریم (۱۳۸۵)، بررسی تأثیر آموزش مداوم بر میزان خود آموزی فراگیران شرکت کننده در نهضت سواد آموزی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده آموزش بزرگسالان، دانشگاه شهید بهشتی تهران.

معصومی، معصومه (۱۳۸۵)، بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی در سواد آموزی زن دوره پایانی نهضت سواد آموزی شهر تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه تهران.

Zeitschrift Erziehungswissenschaft /Revue internationale Eeducation,10,193-206.

Shi ,Y.a ,& Tsang, M.n,(2007). Evaluation of aduli literacy education in the United States:A review of methodological issues.

UNESCO.(1993). post-literacy programs (APPEALtraining materials education personnel (ATLP-CE). www.bkk.org.

UNESCO.(2005). Institute for statistics,literacy estimates, www.uis.unesco.org.

هادی پور، مهرداد (۱۳۸۲)، بررسی میزان آگاهی زیست محیطی و روش‌های بهینه آموزش مسائل محیط زیست در زنان خانه‌دار و آموزگاران زن مقطع ابتدایی شهر اراک. خلاصه مقالات برگزیده نخستین همایش ملی تخصصی آموزش محیط زیست ایران، تهران، مؤسسه فرهنگی هنری قاب سبز. ۳۳.

هلک، ژاک (۱۹۹۰)، سرمایه‌گذاری برای آینده آموزش و پرورش (ترجمه عبدالحسین نفیسی، ۱۳۷۱).قم: انتشارات مدرسه.

یعقوبی، آ.، پور عبدالهی، پ. (۱۳۷۷)، بررسی تأثیر آموزش تغذیه برمیزان آگاهی، نگرش و عملکرد دختران دبیرستانی شهر همدان. خلاصه مقالات پنجمین کنگره تغذیه ایران، امنیت غذا و تغذیه خانوار تهران، انسیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی، ۷۹.

یونسکو (۲۰۰۳)، متنهای بنیادی یونسکو درباره جامعه اطلاعاتی (ترجمه حمید جاودانی ۱۳۸۴)، انتشارات کمیسیون ملی یونسکو.

یونسکو (۱۹۹۱)، راهبردهایی در راستای ترویج آموزشی دختران (ترجمه محمدعلی آتشبرگ، ۱۳۷۳). تهران: انتشارات دفتر نشر فرهنگ و اسلامی، ۱۹ - ۱۴

یونسکو (۱۹۹۸)، گزارش نهایی پنجمین کارگاه توسعه مواد آموزشی برای حاشیه نشینان دور از دسترس در آسیای جنوبی (ترجمه مجید خضوعی ذوقی، ۱۳۷۹)، تهران: انتشارات سازمان نهضت سواد آموزی.

یونسکو (۲۰۰۳)، گزارش توسعه انسانی (ترجمه معاونت بررسی و نظارت مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۳). تهران.

At Hassan,A.r,&Osman,K.a,(2009)The adults non-formal environmental education(EE):A Scenario in Sabah,Malaysia.procedia Social and Behavioral Sienees(2009)2306-2311.

Semali ,L M.(2005).The communication media in postliteracy education:New dimensions of literacy. Journal Education Intrernationale